

УДК 159.922.8

ХАВУЛА Роман – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (romankhavula@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5530-5376>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.45.197002>

Бібліографічний опис статті: Хавула, Р. (2019). Особливості ціннісно-сміслової сфери в юнацькому віці. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Психологія»*, 45, 147–159. doi: 10.24919/2312-8437.45.197002.

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-СМІСЛОВОЇ СФЕРИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Анотація. У статті здійснено теоретичне узагальнення психологічних особливостей ціннісно-сміслової сфери майбутніх учителів через аналіз її структури, взаємозв'язок компонентів, професійної спрямованості, шляхів та засобів її розвитку у освітньому процесі. Встановлено, що ціннісно-сміслова сфера майбутнього вчителя вивчається у межах різних наукових підходів, основними з яких є: діяльнісний, особистісний, акмеологічний, аксіологічний, суб'єктний, смисловий. Ціннісно-сміслова сфера виконує системоутворювальну роль в особистості майбутнього вчителя, є центром духовно-сміслової регуляції його професійної діяльності та поведінки.

Особистісний аспект професіоналізації людини з акцентом на її активність у здійсненні цього процесу найповніше втілюється у понятті «професійне самовизначення», під яким розуміємо тривалий і динамічний процес, який включає у себе розвиток людини в професійній діяльності, формування її індивідуальних особливостей і рис особистості, вибір життєвого шляху, а також творчий розвиток та збагачення людиною її професійної діяльності.

Стверджується, що особистісне та професійне самовизначення людини, яка долучається до певних професійних цінностей, осмислює їхній зміст, співвідносить його з власним внутрішнім світом, відбувається у процесі професіоналізації.

Результатом такої внутрішньої роботи стане самостійний і усвідомлений пошук смислів роботи та життя загалом, оскільки лише осмислене ставлення до професії, прийняття її значущості, перетворює відповідну діяльність на засіб особистісного зростання.

Доведено, що необхідно розвивати ціннісно-сміслову сферу особистості під час навчання у закладі вищої освіти як базову складову формування майбутнього професіонала, адже найактуальнішим завданням сучасної педагогічної освіти є її перетворення на засіб не лише здобути професію, а й отримати смисл життя.

У подальших дослідженнях доцільно емпірично вивчати психологічні особливості ціннісно-сміслові сфери майбутніх педагогів.

Ключові слова: цінності; ціннісно-смілова сфера; оптимізація розвитку ціннісно-сміслові сфери; юнацький вік.

Khavula Roman – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Department of Practical Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (romankhavula@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5530-5376>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.45.197002>

To cite this article: Khavula, R. (2019). Osoblyvosti tsinnisno-smyslovoi sfery v yunatskomu vitsi [Peculiarities of the adolescents' value-sense sphere]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Psykhohohiia» – Problems of Humanities. «Psychology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 45, 147–159. doi: 10.24919/2312-8437.45.197002 [in Ukrainian].*

PECULIARITIES OF THE ADOLESCENTS' VALUE-SENSE SPHERE

Abstract. The article summarizes theoretical generalization of psychological peculiarities of the future teachers' value-sense sphere through the analysis of its structure, interrelation of components,

professional orientation as well as ways and means of its development in the educational process. It is established that the value-semantic sphere of the future teacher is studied in the framework of various scientific approaches, the main of which are: activity, personal, acmeological, axiological, subjective and semantic. The value-sense sphere plays a system-forming role in the personality of the future teacher and is the center of the spiritual-semantic regulation of his professional activity and behavior.

The personal aspect of professionalization of a person with an emphasis on his activity in carrying out this process is most fully embodied in the concept of «professional self-determination», by which we mean a long and dynamic process, which includes the development of a person in professional activity, the formation of his individual characteristics and personality traits, the choice of life ways, as well as the creative development and enrichment of a person's professional activity.

It is argued that the personal and professional self-determination of a person who attaches to certain professional values, comprehends their content, correlates it with their own inner world, takes place in the process of professionalization.

The result of such inner work will be an independent and conscious search for the meaning of work and all life in general, since only a meaningful attitude to the profession, acceptance of its importance, transforms the relevant activity into a means of personal growth.

The article stresses that it is necessary to develop the value-sense sphere of a personality while studying at university as a basic component of the formation of a future professional, since the most urgent task of modern pedagogical education is to transform it into a means not only to obtain a profession, but also to gain the sense of life.

In further studies it is advisable to empirically study the psychological features of the value-sense sphere of future educators.

Keywords: *values; value-sense sphere; optimization of the development of the value-sense sphere; adolescence.*

Постановка проблеми. Сензитивним періодом розвитку особистості як у процесі особистісного, життєвого та професійного самовизначення, так і у формуванні найстійкіших складових ціннісно-сміслової сфери, є юнацький вік, у якому відбувається розвиток індивідуальної системи цінностей, розв'язання проблем

ідентичності та пошук сенсу життя. Під час навчання у закладі вищої освіти здійснюється реальне становлення особистості, професійне та особистісне самовизначення. У зв'язку з цим становлення системи цінностей у майбутніх педагогів, які за різними віковими періодизаціями перебувають у діапазоні юнацького віку, варто розглядати у контексті особистісного розвитку юнаків.

Фундаментальні зміни у політиці та соціальному житті нашого суспільства актуалізують зростання значимості професійної підготовки вчителів та усвідомлення істинного покликання педагогічної праці, оскільки саме система освіти має забезпечити кожному громадянину нашої країни реальні умови для повноцінного розвитку, підвищення загальнокультурного та професійного рівнів, самовдосконалення і самовиховання.

Зростання інтересу до процесу професіоналізації на етапі навчання пов'язане зі зміною моделей, змісту технологій навчання, орієнтованих на реалізацію гуманістичної парадигми, тому найбільша увага має надаватися ціннісно-мотиваційному стрижню особистості, базовими складовими якого є смислові утворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній літературі спостерігаються різні підходи до вивчення ціннісно-смислової сфери особистості, її складний характер та відсутність однозначного трактування переліку її компонентів, а також спроби об'єднати розрізнені знання в одній площині. На нашу думку, значних результатів у цьому досягли прихильники системного підходу (Б. Братусь (1981), Б. Ломов (1984)), які оперують поняттями «смислова сфера особистості» та «динамічна смислова система», розглядають цінності в контексті їхнього взаємозв'язку зі смислами.

У наукових дослідженнях І. Бежа (1997), М. Боришевського (2010), М. Савчина (2010), простежується зростання інтересу до вивчення духовних цінностей і духовності особистості як інтегруючого чинника ціннісної системи. Розкритий сутнісний зміст та особливості функціонування категорій «цінність», «ціннісні орієнтації» та їхнє співвідношення (С. Максименко (2009), С. Рубінштейн (Рубинштейн, 1959)). Ціннісно-смислові та мотиваційні аспекти професіоналізації фахівців висвітлено у працях З. Карпенко (1997), Ж. Вірної (2004), В. Дуб (2015).

У психологічних школах поняття «цінність» розглядається з різних позицій. Проте більшість учених вважають цінності складовим компонентом особистості, хоча й надають їм неоднакового значення.

Недостатньо дослідженою залишається проблема цілісного підходу до вивчення ціннісно-сислової сфери особистості, її становлення у майбутнього вчителя, виявлення чинників впливу на цей процес та умов його оптимізації, розкриття особливостей впливу професіоналізації на розвиток цінностей і смислів молоді.

Метою публікації є розкриття особливостей ціннісно-сислової сфери в контексті професіоналізації майбутніх учителів.

Юнацький вік є часом самовизначення, тому молода людина прагне вибудувати стратегію свого життя, тобто «спосіб буття, систему цінностей і цілей, реалізація яких, згідно з уявленнями людини, допоможе зробити її життя найбільш ефективним». Вектор ціннісної проєкції майбутнього у свідомості молоді є дуже важливим, адже вона зводить в єдину смислову систему узагальнені уявлення про світ і про себе, визначаючи смисл свого існування (Куренна, 2013, с. 67).

Процес особистісного самовизначення забезпечує здобуття ціннісно-сислової єдності та її реалізацію, а саме змістовного конструювання людиною свого життєвого поля, що включає в себе як сукупність індивідуальних життєвих смислів, так і простір реальних дій (актуальних і потенційних).

Доцільно зазначити, що невизначеність ціннісних уявлень про саму професію зміщує орієнтири у бік вибору бажаного способу життя за допомогою професії без урахування її сутнісних характеристик.

У психологічній науці активно досліджується проблема входження людини в професійну діяльність та характеризується розмаїттям термінів, які використовуються для її опису: «професіоналізація» та «професійне становлення».

Невід'ємним компонентом загальної соціалізації особистості є її *професіоналізація*. У вузькому сенсі професіоналізація особистості – це професійна соціалізація індивіда, тобто процес формування професійної свідомості, під час якого людина залучається до певних професійних цінностей, включає їх у свій внутрішній світ.

Професійне становлення – це тривалий, багатоплановий і рухливий процес, який є складовою частиною загального розвитку особистості, тобто, по суті, це розгорнутий у часі процес оволодіння професією з початку формування професійних намірів до повної реалізації себе в професійній діяльності (Куренна, 2013).

Ми поділяємо думку Т. Куренної, яка вважає, що особистісний аспект професіоналізації людини з акцентом на її активність у здійсненні цього процесу найповніше втілюється у понятті *«професійне самовизначення»*, під яким розуміємо тривалий і динамічний процес, який охоплює розвиток людини в професійній діяльності, формування її індивідуальних особливостей і рис особистості, вибір життєвого шляху, а також творчий розвиток та збагачення професійної діяльності. Сутність професійного самовизначення полягає у самостійному та усвідомленому знаходженні смислів роботи, що виконується, і всього життя у конкретній соціально-економічній ситуації (Куренна, 2013).

Отже, дослідження психологічних особливостей ціннісно-сислової сфери майбутніх учителів є неповним без їхнього ґрунтовного вивчення у контексті професіоналізації студентів педагогічних спеціальностей. На основі аналізу наукових праць можна виокремити такі наукові підходи до розробки окресленої проблематики: діяльнісний, особистісний, акмеологічний, аксіологічний, суб'єктний, смисловий.

Діяльнісний підхід зосереджує увагу на відповідності (невідповідності) поведінки, набутих знань, умінь та навичок професійної діяльності, стверджує, що професіоналізм педагога виявляється, функціонує та розвивається у процесі зовнішньої і внутрішньої активності суб'єкта педагогічної діяльності. Аналізуючи діяльнісний підхід, можна зробити такі висновки: смисли можуть виникати і змінюватися під впливом певної професійної діяльності та у процесі спілкування, а певна соціальна група, створюючи колективне смислове поле, володіє потенціалом впливу на смислову сферу особистості, яка прагне до неї долучитися (Куренна, 2013).

Особистісний підхід намагається подолати надмірну «соціальність» діяльнісного підходу, який стосується прояву індивідуальних особливостей у педагогічній діяльності, тобто «особистості професіонала». У контексті цього підходу розглядають феномен «особистісного фундаменту» як певну сукупність осо-

бистісних якостей, становлення яких створює основу для виникнення і розвитку смисложиттєвих орієнтацій майбутнього фахівця. Для кожної професійної групи характерний власний, об'єктивний та суб'єктивний, смисл діяльності, своя система цінностей. Якщо обрана професія та життєвий смисл, що реалізується, складають діяльнісно-сислову єдність для суб'єкта, то професійна діяльність набуває смисложиттєвого характеру. Однак якщо основні життєві цінності особистості є поза професією, то вона виступає лише засобом їх реалізації.

Проаналізовані нами діяльнісний та особистісний підходи створили передумови для виникнення і становлення *акмеологічного підходу*, за яким професіоналізм визначається місцем професії у системі цінностей особистості. Що більше, за умов ціннісного ставлення професія сприяє особистісному зростанню та розвитку людини, досягненню нею акме. Можна виокремити два типи професійного розвитку педагога: професійне функціонування та особистісний розвиток, який, власне, і передбачає усвідомлення себе суб'єктом професійної діяльності та розуміння соціального і загальнокультурного значення професії вчителя (Куренна, 2013).

Ціннісно-сислова сфера особистості вчителя визнається системоутворювальним чинником педагогічного професіоналізму. Усвідомлення цього факту зумовлює активізацію розробки аксіологічного підходу, в межах якого дослідники вважають перетворення педагогічних цінностей на особистісні смисли педагогічної праці умовою успішної діяльності вчителя. Педагогічні цінності визнаються різновидом цінностей духовних (І. Бех, О. Киричук), «зі зміною соціальних умов вони трансформуються й оновлюються, актуальними стають такі цінності як “духовність”, “соборність”, “творчість”, “суб'єктність”, “професіоналізм» (Бех, 1997; Киричук, 1998). Педагогічними цінностями вчені вважають також загальнолюдські, виховні, особистість учнів, особистість учителя, цінності педагогічної діяльності.

Важливими для нашого дослідження є праці В. Семиченко, яка аналізує співвідношення цінностей педагогічної діяльності та цінностей професійної підготовки вчителів із позиції концепції цілісності (Семиченко, 1997).

Відповідно, особливого значення у процесі професіоналізації набуває етап підготовки майбутніх педагогів у ЗВО, коли

професійний розвиток безпосередньо пов'язаний із особистісним. Переважна більшість дослідників вивчають особливості ціннісних орієнтацій студентів, зокрема їхні пошуки спрямовані на такі аспекти проблеми: аналіз ієрархічної структури та динаміки ціннісних орієнтацій студентів протягом професійної підготовки, дослідження психологічних механізмів трансформацій у системі ціннісних орієнтацій молоді, визначення чинників розвитку ціннісних орієнтацій студентів (Куренна, 2013).

В. Пічурін, використавши методику М. Рокіча, розрізняє дві групи цінностей, що пов'язані із педагогічною діяльністю: 1) ті, що визначають рівень професіоналізму вчителя (людина як цінність, освіченість, чесність, чуйність, терпимість, тверда воля, творчість, пізнавальна активність, відповідальність); 2) які є бажаними в роботі педагога (індивідуальний стиль, вихованість, самоконтроль, ефективність у справах, оптимальне спілкування з людьми) (Пичурин, 1992).

Наше суспільство пропонує безліч цінностей, але лише суб'єктний вибір перетворює їх на індивідуальні, спрямовує на пошук смислів загалом і смислу життя зокрема.

Суб'єктний підхід смисл життя розглядає як своєрідне відчуття своєї суб'єктності, можливості творчості життя, не лише когнітивне утворення, а й переживання особистістю свого включення у життєві структури, приналежності до суспільних цінностей, повноти свого самовираження, інтенсивності взаємодії з життям. Людина може бути активною чи пасивною, просто виконувати певні обов'язки чи творчо перетворювати життя, проявляючи свою суб'єктність, структурними компонентами якої є цінності, цілі й активність (Куренна, 2013). Отже, наявність смислу в житті – сприятливий чинник розвитку суб'єктності, а його відсутність перешкоджає її прояву.

Значною перспективою щодо розгляду окреслених питань, на нашу думку, володіє смисловий підхід. Він визнає пріоритетну, системоутворювальну роль смислової сфери в особистості вчителя, яка є центром духовно-смислової регуляції його професійної діяльності та поведінки (В. Франкл).

В. Франкл розрізняє особливу форму активності людини – смислоутворювальну активність (Франкл, 1990, с. 18), що пов'язана з вибором, утворенням та систематизацією цінностей, вона

завжди індивідуальна і ситуативна. Проблема пошуку смислу створює так звану ситуацію смислу. Проте вона не є однозначною, розрізняють ситуацію смислового спокою, ситуацію смислової кризи та ситуацію смислової діяльності (Франкл, 1990, с. 29). Відсутність смислової напруги, певна гармонія існування, коли питання про смисл не виникає, характеризують асміслові ситуації, або ситуації смислового спокою. Сьогодні людина успішно ідентифікує себе з певним колективним «ми», включена до щоденних ритуалів існування, некритично засвоює «псевдосмисли». Проблема тут у відсутності утворення власних смислів. Смисл виникає тоді, коли усвідомлюється його відсутність. Смесложиттєва криза розв'язується за допомогою смислоносноі діяльності, в якій реалізується унікальність «Я» і формується смисл (Франкл, 1990, с. 29–32).

У професійній діяльності самоактуалізація є реалізацією провідних цінностей людини, що збігаються із вищими цінностями буття або більш загально – реалізацією ціннісно-сислового потенціалу особистості, системним механізмом досягнення нею акме як у процесі професійної діяльності, так і в період підготовки до неї (Куренна, 2013).

Важливою умовою досягнення високого рівня професіоналізму виступає осмисленість і розвиток екзистенційних характеристик професійної діяльності. Проте досить поширеним є існування розбіжностей між смислом життя і смислом професійної діяльності, що більше, вони можуть бути протилежними. Це призводить до дисгармонії в особистісному розвитку. У цьому випадку можливо, що під впливом смислу життя зміниться ставлення до професії або навпаки. Також ймовірно посилення психологічного захисту і паралельне існування обох смислових просторів, при цьому зростає ризик невротичних і психічних розладів. Тому в процесі розвитку особистості майбутнього вчителя потрібно прагнути до гармонізації системи його смислів, їхньої сумісності, взаємодоповнюваності смислових характеристик професійної діяльності, взаємин із рідними та друзями, сфери інтересів і дозвілля тощо.

Два основні способи життя людини виокремлював С. Рубінштейн: перший – життя не виходить за межі конкретних зв'язків, діє зовнішня рефлексія, є лише ставлення індивіда до окремих

явищ, а ставлення до життя загалом відсутнє; другий спосіб обумовлений внутрішньою рефлексією, виходом людини за межі конкретних зв'язків буття (Рубинштейн, 1959).

Професію вчителя визнають однією з найбільш «смысло-утворювальних», її результати спрямовані у майбутнє, істинний смисл життя вчителя формують вчинки його учнів та вихованців.

Т. Максимова, проводячи опитування вчителів, виявила три види (рівні) смислу життя: «ситуативний» – полягає у плануванні життя на найближчий період; «приземлений» – спрямований на елементарні цінності (матеріальні блага, статус); «високий» – орієнтований на самореалізацію в улюбленій справі. Аналізуючи зв'язок між смыслом життя й індивідуальним стилем педагогічної діяльності, автор розрізняє такі види смысложиттєвих орієнтацій учителів: педагогічна професія є провідним компонентом структурної ієрархії смислу життя вчителя; педагогічна діяльність є достатньо вагомою складовою структурної ієрархії смислу життя; значущість педагогічної професії виступає лише периферійним компонентом структурної ієрархії смислу життя (Максимова, 2001, с. 115–118). Показово, що за результатами досліджень учених переважна більшість опитаних студентів педагогічного ЗВО та молодих вчителів взагалі ніколи не задумувалася над смыслом свого життя і лише незначна кількість пов'язує свої уявлення про нього із професійною реалізацією себе як учителя (Куренна, 2013).

Проаналізовані дослідження учених підтверджують необхідність звернення уваги на розвиток ціннісно-смыслової сфери особистості під час навчання у ЗВО як базової складової формування майбутнього професіонала, адже найактуальнішим завданням сучасної педагогічної освіти є її перетворення на засіб не лише здобути професію, а й отримати смисл життя.

Висновки. Отже, особистісне та професійне самовизначення людини, яка долучається до певних професійних цінностей, осмислює їхній зміст, співвідносить його з власним внутрішнім світом, відбувається у процесі професіоналізації. Коли виникають відповідні умови результатом такої внутрішньої роботи стане самостійний і усвідомлений пошук смислів роботи та життя загалом, оскільки лише осмислене ставлення до професії, прий-

няття її значущості, перетворює відповідну діяльність на засіб особистісного зростання.

Перспективою подальшого дослідження є емпіричне вивчення психологічних особливостей ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів.

Література

- Бех, І.Д.** (1997). Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*, 1, 124–129.
- Боришевський, М.** (2010). *Дорога до себе. Від основ суб'єктності до вершин духовності*. Київ.
- Братусь, Б.С.** (1981). К изучению смысловой сферы личности. *Вестник Московского университета. Серия 14: Психология*, 2, 46–56.
- Вірна, Ж.П.** (2004). *Мотиваційно-сислова регуляція у професіоналізації психолога*. (Автореф. дис. д-ра психол. наук). Київ.
- Дуб, В.Г.** (2015). *Психологічні особливості становлення ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності*. (Автореф. дис. канд. психол. наук). Київ.
- Карпенко, З.С.** (1997). *Аксіопсихологія особистості*. Київ: ТОВ Міжнародна фінансова агенція.
- Киричук, О.В.** (1998). Духовно-катарсична активність особи: сутність, генеза, функції. *Реабілітаційна педагогіка на рубежі ХХІ століття*, 1, 25–38. Київ.
- Куренна, Т.В.** (2013). *Психологічні особливості ціннісно-сислової сфери майбутніх учителів*. (Дис. канд. психол. наук). Київ.
- Ломов, Б.Ф.** (1984). *Методологические и теоретические проблемы психологии*. Москва: Наука.
- Максименко, С.Д.** (2009). *Основи генетичної психології*. Київ: НПЦ Перспектива.
- Максимова, Т.В.** (2001). Смысл жизни и индивидуальный стиль педагогической деятельности. *Мир психологии*, 2, 114–118.
- Пичурин, В.В.** (1992). *Структура и динамика жизненной позиции личности студента педвуза*. (Дис. канд. психол. наук). Київ.
- Рубинштейн, С.Л.** (1959). *Принципы и пути развития психологии*. Москва: Изд-во АПН РСФСР.
- Савчин, М.В.** (2010). Дослідження особистості в контексті духовної парадигми психології. В С.Д. Максименко & Л.А. Онуфрієва (Ред.), *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*, 9, 429–438. Кам'янець-Подільський: Аксіома.

Семиченко, В.А. (1997). Порівняльний аналіз цінностей педагогічної діяльності та професійної підготовки вчителів. В О.В. Сухомлинська (Ред.), *Цінності освіти і виховання: науково-методичний збірник* (с. 195–200). Київ.

Франкл, В. (1990). *Человек в поисках смысла*. Москва: Прогресс.

References

Bekh, I.D. (1997). Dukhovni tsinnosti v rozvytku osobystosti [Spiritual values in the personal development]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology, 1*, 124–129 [in Ukrainian].

Boryshevskiy, M. (2010). *Dorooha do sebe. Vid osnov subiektnosti do vershyn dukhovnosti* [The road to yourself. From the basics of subjectivity to the pinnacles of spirituality]. Kyiv [in Ukrainian].

Bratus, B.S. (1981). K izucheniiu smyslovoi sfery lichnosti [To the study of the semantic sphere of personality]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 14: Psikhologiya – Bulletin of Moscow University. Series 14: Psychology, 2*, 46–56 [in Russian].

Virna, Zh.P. (2004). *Motyvatsiino-smyslova rehuliatsiia u profesionalizatsii psykholoha* [Motivational and semantic regulation in the professionalization of psychologist]. (Extended abstract of doctor's thesis). Kyiv [in Ukrainian].

Dub, V.H. (2015). *Psykholohichni osoblyvosti stanovlennia tsinnisno-smyslovoi sfery maibutnikh pedahohiv u protsesi pidhotovky do profesiinoi diialnosti* [Psychological peculiarities of formation of value-semantic sphere of future teachers in the process of preparation for professional activity]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].

Karpenko, Z.S. (1997). *Aksiopsykhologhiia osobystosti* [Axiopsychology of personality]. Kyiv: TOV Mizhnarodna finansova ahentsiia [in Ukrainian].

Kyrychuk, O.V. (1998). Dukhovno-katarsychna aktyvnist osoby: sutnist, heneza, funktsii [Spiritual-cathartic activity of the person: essence, genesis, functions]. *Reabilitatsiina pedahohika na rubezhi XXI stolittia – Rehabilitation pedagogy at the turn of the 21st century, 1*, 25–38. Kyiv [in Ukrainian].

Kurennna, T.V. (2013). *Psykholohichni osoblyvosti tsinnisno-smyslovoi sfery maibutnikh uchyteliv* [Psychological features of the value-semantic sphere of future teachers]. (Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].

Lomov, B.F. (1984). *Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psikhologii* [Methodological and theoretical problems of psychology]. Moskva: Nauka [in Russian].

Maksymenko, S.D. (2009). *Osnovy henetychnoi psykholohii* [Fundamentals of genetic psychology]. Kyiv: NPTs Perspektyva [in Ukrainian].

- Maksimova, T.V.** (2001). Smysl zhizni i individualnyi stil pedagogicheskoi deiatelnosti [The meaning of life and the individual style of teaching]. *Mir psikhologii – World of psychology*, 2, 114–118 [in Russian].
- Pichurin, V.V.** (1992). *Struktura i dinamika zhiznnoi pozitsii lichnosti studenta pedvuza [The structure and dynamics of the life position of the student student's personality]*. (Candidate's thesis). Kyiv [in Russian].
- Rubinshtein, S.L.** (1959). *Printsipy i puti razvitiia psikhologii [Principles and ways of the development of psychology]*. Moskva: Izd-vo APN RSFSR [in Russian].
- Savchyn, M.V.** (2010). Doslidzhennia osobystosti v konteksti dukhovnoi paradyhmy psykhologii [The study of personality in the context of the spiritual paradigm of psychologists]. In S.D. Maksymenko & L.A. Onufriieva (Eds.), *Problemy suchasnoi psykhologii: zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykhologii imeni H.S. Kostiuka APN Ukrainy – Problems of Modern Psychology: collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 9, 429–438. Kamianets-Podilskyi: Aksioma [in Ukrainian].
- Semychenko, V.A.** (1997). Porivnialnyi analiz tsinnosti pedahohichnoi diialnosti ta profesiinoi pidhotovky vchyteliv [Comparative analysis of values of pedagogical activity and professional training of teachers]. In O.V. Sukhomlynska (Ed.), *Tsinnosti osvity i vykhovannia – Values of education and upbringing* (pp. 195–200). Kyiv [in Ukrainian].
- Frankl, V.** (1990). *Chelovek v poiskakh smysla [Man in the search of meaning]*. Moskva: Progress [in Russian].

Стаття надійшла 11 лютого 2019 р.